

DRUHY ŽALOB

K dělení žalob

Někteří procesualisté odmítají jakékoliv dělení žalob. Tvrdí totiž, že smyslem soudního řízení není vytvářet procesní pravidla a instituty, které existují a mají smysl samy o sobě, bez vztahu ke hmotnému právu, které je jediným možným předmětem řízení. Jediným skutečným cílem soudního procesu je výhradně poznání objektivní reality.⁴⁴³ Nejde však o většinový názor, protože nelze popřít, že uvědomění si rozdílů mezi jednotlivými žalobami nemá za následek jen teoretické „škatulkování“ navíc, ale má i praktický význam.

Například jestliže výsledkem řízení podle žaloby má být konstituování nového hmotněprávního vztahu (jde o tzv. **právo tvorné žaloby**), soud musí počítat s tím, že bude provádět dokazování navíc, i když by účastníci zůstali nečinní. Je totiž nepředstavitelné, že by soud zamítl třeba žalobu o vypořádání společného jmění bývalých manželů s odůvodněním, že žádný z účastníků nenavrhl znalecký posudek směřující k ocenění jednotlivých vypořádávaných věcí, takže není jasné, jakou výši má mít vypořádací podíl. V případě tzv. **procesních žalob** je zase třeba respektovat, že řízení zahájená na jejich základě odlučují vyřešení určité otázky z režimu hlavního nesporného řízení, a proto řízení o procesních žalobách zpravidla má jiný režim procesního dokazování. A to i tehdy, když tato „žaloba“ nemá za následek formální vznik zcela nového řízení, ale jen to, že vzniká „miniřízení“ uvnitř dosavadní procedury. Tak je tomu třeba v případě, že povinný podá návrh na zahájení tzv. opozičního nebo impugnačního sporu, tedy návrh na zastavení exekuce třeba s odůvodněním, že exekucí pohledávky po vydání exekučního titulu už zaplatil nebo že pohledávka zanikla započtením, takže exekuce proto nemá pokračovat. I když řízení o návrhu zastavení exekuce podle § 268 odst. 1 písm. g) nebo h) o. s. ř. proběhne uvnitř samotné exekuce, jsou účastníci (zejména povinný) zatíženi břemenem tvrdit a prokazovat skutečnosti ve svůj prospěch, jinak soud nerozhodne podle jejich představ. A to navzdory faktu, že exekuce je obecně ovládána zásadou vyšetřovací (viz § 254 odst. 5, 6 o. s. ř.).⁴⁴⁴ Břemeno tvrdit a prokazovat mají i účastníci řízení o návrhu manžela povinného na úplné nebo částečné zastavení exekuce proto, že exekučně je postižen majetek, který je ve výlučném jmění manžela povinného

⁴⁴³ Viz Rödiger, J. *Die theorie des gerechlichen Erkenntnisverfahren*. Berlin: Springer, 1973.

⁴⁴⁴ Srov. např. s Macur, J. *Kurz občanského práva procesního: exekuční právo*. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 110 a násl., nebo Fiala, J. *Spory vznikající z podnětu výkonu rozhodnutí*. Praha: Univerzita Karlova, 1972, nebo Svoboda, K. *Zastavení exekuce*. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 229 a násl.

nebo majetek ve společném jmění nad limit předepsaný hmotným právem (§ 262b o. s. ř.). Břemeno tvrdit a prokazovat účastníci mají samozřejmě i v řízení o vyloučení věci z exekuce (§ 267 o. s. ř.), vyloučení dokonce probíhá i formálně odděleně od exekuce, i když jeho výsledek má na exekuci zásadní vliv, protože je-li žalobě vyhověno, soud exekuci ohledně vyloučené položky zastaví [§ 268 odst. 1 písm. f) o. s. ř.].

Na tom, že dělení žalob na jednotlivé druhy má význam, nic nemění fakt, že novelou občanského soudního řádu č. 293/2013 Sb. z § 80 o. s. ř. zmizel demonstrativní výčet druhů žalob (na plnění, na určení a o osobním stavu). Stalo se tak nikoliv proto, že by zákonodárce zpochybňoval, že žaloby lze členit, ale proto, že „žaloby“ směřující k vyřešení osobního stavu byly přesunuty z občanského soudního řádu do zákona o zvláštních řízeních soudních (např. řízení o rozvod manželství, o svéprávnosti, o ustanovení opatrovníka atd.). Takže ponechání výčtu základních typů žalob v občanském soudním řádu by mohlo být matoucí, protože občanský soudní řád nyní prvotně upravuje jen tzv. sporná řízení.⁴⁴⁵

Procesní teorie tradičně dělí žaloby:

- a) podle obsahu žalobního petitu,**
- b) podle žalobního důvodu,**
- c) podle právních účinků.⁴⁴⁶**

Tento výčet je třeba podle mého názoru dále doplnit o dělení žalob:

- a) podle toho, zda je podkladem pro podání žaloby hmotněprávní skutečnost nebo procesní skutečnost,**
- b) podle toho, zda žalobce skutkovými tvrzeními uvedenými v žalobě naplňuje či nenaplňuje své břemeno tvrdit pro rozhodnutí podstatná fakta (sporné a nesporné žaloby),**
- c) podle toho, zda plnění má být přiřknuto i do budoucna (§ 163 o. s. ř.),**
- d) podle toho, jestli jejich smyslem je definitivní a komplexní vyřešení právního konfliktu mezi účastníky (žaloby komplexní), nebo zda se zaměřují jen na výsek reality, podle níž má soud rozhodnout (žaloby výsekové).**

Dělení žalob podle obsahu petitu

Podle obsahu žalobního petitu teorie rozeznává žaloby na plnění, žaloby na určení a žaloby týkající se osobního vztahu. Toto dělení odpovídá výslovné dikci § 80 o. s. ř. ve znění do novely č. 293/2013 Sb. Dělení těchto žalob má praktický

⁴⁴⁵ Důvodová zpráva k novele občanského soudního řádu č. 293/2013 Sb. je k nalezení např. v ASPI pod LIT45496CZ.

⁴⁴⁶ Viz Winterová, A. *Žaloba v občanském právu procesním*. Praha: Acta universitatis Carolinae, 1979, s. 53–54.

smysl proto, že jen žaloby na plnění vedou ke vzniku exekučního titulu, tedy soudního rozhodnutí, které je nuceně realizovatelné ve vykonávacím řízení. Takovým exekučním titulem je třeba rozsudek ukládající povinnost k zaplacení dluhu na nájemném. Žaloby na určení směřují k vydání rozhodnutí, které se prosazuje jinak než cestou exekuce. A to zpravidla tím, že určovacím verdiktem jsou vázáni nejen účastníci, ale i orgány veřejné moci (§ 159a odst. 3 o. s. ř.). Například rozsudek o určení, že žalobce je vlastníkem nemovité věci, je podkladem pro záznam vlastnického práva žalobce do katastru, aniž by se vedl jakýkoliv výkon takového rozsudku (srov. s § 19 a násl. katastrálního zákona). Obdobně výrok rozsudku o osobním stavu (např. o rozvodu manželství) je sám o sobě důvodem pro vyznačení této skutečnosti do příslušných evidencí a dokladů, podle nichž se orgány veřejné moci jsou povinny zařadit.

Dělení žalob podle žalobního důvodu

Podle žalobního důvodu lze dělit žaloby na **žaloby věcně-právní a obligačně-právní**. Jde o rozlišení, zda jejich základem je právní vztah založený absolutním právem žalobce požadovat určité konání nebo nekonání kohokoliv (např. povinnost zdržet se zásahů do vlastnického práva žalobce), nebo závazkem, který je podle žaloby účinný jen ve vztahu mezi žalobcem a žalovaným. Rozlišení mezi těmito typy žalob je podstatné proto, že má vliv na to, kdo je z rozsudku zavázán poté, co dojde k přechodu nebo k převodu práva. Jde o to, že mechanismus převodu nebo přechodu věcného a obligačního práva se do jisté míry liší, což má vliv na posouzení soudu, kdo je jako právní nástupce původních účastníků z rozsudku zavázán.⁴⁴⁷ Takže např. z rozsudku o určení, že na pozemku vázne věcné právo průchodu, je zavázán i ten, kdo pozemku po vydání rozsudku nabyt na základě vydržení (srov. s § 1089 a násl. obč. zák.). Takový způsob převodu nebo přechodu povinnosti uložené na základě závazku nepřipadá v úvahu. – Různé možnosti nástupnictví po původních účastnících soud samozřejmě musí při zvážení, kdo je z rozsudku později zavázán (a vůči komu existuje překážka věci pravomocně rozhodnuté), brát v úvahu (§ 159a odst. 1 o. s. ř.).

Dělení žalob podle zamýšleného právního účinku

Podle právního účinku (tedy podle cíle, který žalobce sleduje) lze rozlišit **žaloby s konstitutivními (tzv. právotvornými) a „pouze“ deklaratorními účinky**. Vyjdu-li z tzv. normativní teorie právní, na první pohled se zdá, že toto dělení

⁴⁴⁷ K povaze absolutního subjektivního práva blíže viz Svoboda, K. Absolutní subjektivní právo. Jenom prázdňý pojem? *Právník*, č. 8, 2008.

nemá význam, protože každý rozsudek je ve své podstatě novou právní skutečností, protože ustavuje zcela novou a konkrétní právní normu, kterou se účastníci mají řídit. Například že žalovaný je nebo naopak není povinen zaplatit žalobci plnění popsané v žalobě.⁴⁴⁸ Zkoumáme-li však účinky podání konstitutivní žaloby na straně jedné (např. žaloby o vypořádání společného jmění nebo podílového spoluvlastnictví) a deklaratorní žaloby na straně druhé (např. o zaplacení dluhu z údajné zápůjčky), postřehneme to, co jsem uvedl v úvodu této kapitoly. Tedy že žalobu o zaplacení zápůjčky soud může zamítnout prakticky kdykoliv, když žalobce neunese břemeno tvrzení a prokázání, že konkrétní částka mu má být žalovaným zaplacená. V případě tzv. konstitutivních (právo tvorných) žalob je však břemeno účastníků tvrdit a prokazovat do určité míry zeslabeno proto, že soud není žalobou zcela vázán (může spoluvlastnictví nebo společné jmění vypořádat i jinak, než požadují účastníci, viz § 742 odst. 1, § 1143 a násl. obč. zák.). Proto soud například nemůže zamítnout návrh na vypořádání podílového spoluvlastnictví jen proto, že účastníci netvrdí a neprokazují, jako hodnotu má vypořádávaná věc a jak vysoká tedy má být stanovena hodnota vypořádacího podílu. Naopak si bude muset znalecký posudek obstarat sám s tím, že povinnost k náhradě posudku zpravidla uloží účastníkům až v rozsudku, aniž by však od nich mohl žádat zálohu na provedení důkazu posudkem s poučením, že nebude-li záloha zaplacená, dojde k zamítnutí žaloby.⁴⁴⁹

Existuje **zvláštní typ relativních subjektivních práv, o nichž soud sice rozhoduje zdánlivě deklaratorně (tedy nevytváří je), a přece rozsudečný verdikt o těchto právech má z pohledu soukromého práva reálně konstitutivní účinky.** Tak je tomu například v případě rozhodování soudu o výši vyživovací povinnosti mezi rodiči a dětmi. V podstatě jde o to, že základ žalobního nároku je v těchto typech řízení nezpochybnitelný. Kupříkladu nelze pochybovat o tom, že rodič má vyživovací povinnost ke svému dítěti, dokud toto dítě není samo schopno se živit.⁴⁵⁰ Samotná výše vyživovací povinnosti (která je pro všechny účastníky právního vztahu naprosto rozhodující), je však určena až verdiktem soudu. Až do případné změny rozhodnutí o výživném jsou účastníci právního vztahu výši vyživovací povinnosti vázáni.

⁴⁴⁸ Srov. např. s Weyr, F. *Teorie práva*. Praha: Orbis, 1936, do jisté míry i s Gerlich, K. *Skutkové zjištění a právní posouzení v řízení soudním: Studie k revisnímu a zrušovacímu řízení před Nejvyšším soudem*. Praha: Orbis, 1934.

⁴⁴⁹ Skutečnosti, že řízení, které směřuje k dosažení konstitutivního rozhodnutí, stojí i z hlediska procesního průběhu a dokazování na pomezí mezi sporným a nesporným řízením, si svého času povšiml už Zoulík, F. v monografii *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*. Praha: Československá akademie věd, 1969.

⁴⁵⁰ Viz § 910 a § 915 a násl. obč. zák.

Sporné a nesporné žaloby

Jedná se o dělení žalob (návrhů na zahájení řízení) podle toho, **zda žalobce skutkovými tvrzeními uvedenými v žalobě naplňuje či nenaplňuje své břemeno tvrdit pro rozhodnutí podstatná fakta.**

V řízeních, ve kterých soud má povinnost zjišťovat pro meritorní rozhodnutí podstatná fakta z moci úřední (§ 20 odst. 1, § 21 z. ř. s.) nebo jež dokonce může zahájit z moci úřední (§ 13 z. ř. s.), slouží návrh na zahájení řízení jen jako „nástřel“ toho, co má být předmětem řízení. – V kapitole s názvem „Totožnost skutku“ jsem vysvětlil, že odpovědnost za detailní vymezení předmětu takového řízení má nikoliv navrhovatel, ale soud. To vede k závěru, že nároky soudu na skutková vyličení a v případě i beznávrhových řízení i na petit žaloby (návrhu na zahájení řízení) musí být nižší než u žalob, jimiž se zahajuje skutečně sporné řízení. Takže k odmítnutí návrhu může dojít jen tehdy, když z návrhu na zahájení řízení není vůbec zřejmé, o co má v řízení podle navrhovatele jít. Proto jen stěží může soud odmítnout postupem podle § 43 o. s. ř. návrh, jímž se např. matka pečující o nezletilé dítě domáhá stanovení nebo zvýšení výživného na dítě vůči jeho otci, i když se v návrhu nelze dočíst, jaké výživné má být stanoveno nebo o kolik má být zvýšeno, dokonce ani to, proč má dojít ke zvýšení výživného. Nelze totiž přehlédnout, že se jedná o řízení, které soud má zahájit sám z moci úřední, jestliže má k dispozici indicie nasvědčující potřebě upravit výživné (srov. s § 468 a § 13 odst. 1 z. ř. s.).

Takže dělení na žaloby sporné a nesporné vyplývá z potřeby vystihnout rozdíl jednak v tom, jak s nimi soud může naložit (rozdílnost předpokladu pro jejich odmítnutí), jednak v tom, že způsobují jiné účinky ve vztahu k procesnímu dokazování. Řízení zahájené nespornou „žalobou“ totiž nevede ke vzniku břemene tvrdit a prokazovat na straně účastníků.

Žaloby směřující do budoucnosti

Tento zvláštní typ žalob (a meritorních rozhodnutí, k nimž tyto žaloby směřují) předpokládá § 163 o. s. ř., podle něhož rozsudek odsuzující k plnění v budoucnu splatných dávek nebo k plnění ve splátkách je možno na návrh změnit, jestliže se podstatně změnila okolnosti, které jsou rozhodující pro výši a další trvání dávek nebo splátek. Nestanoví-li zákon jinak, je změna rozsudku přípustná od doby, kdy došlo ke změně poměrů.

Zvláštností těchto žalob je, že vedou k vydání meritorního rozhodnutí, které směřuje nejen k úpravě dosavadních právních poměrů mezi účastníky, ale i k jejich ukotvení do zpravidla blíže neurčené budoucnosti. Jde například o rozsudek o výchově nezletilého dítěte, o výživném, případně dokonce i o tu část rozsudku, v níž soud stanovil povinnost k plnění dluhu ve splátkách. Možnost podat žalobu upravující i budoucí poměry účastníků musí výslovně vyplývat z dalšího ustanovení, které

se připojuje k § 163 o. s. ř. Ustanovení § 163 o. s. ř. totiž slouží jen jako prostředek k prosazení práva nebo povinnosti, která má podle zcela jiné normy opakovaně vzniknout (dávka) nebo být zaplacená (splátka) v budoucnosti. Kupříkladu právo soudu přiznat povinnost k zaplacení přiznaného dluhu nikoliv jednorázově, ale ve splátkách, plyne z § 160 o. s. ř. Povinnost soudu přiznat výživné do budoucnosti předepisuje § 921 a násl. o. s. ř.

Zvláštností žalob směřujících do budoucnosti je, že výsledek řízení, který byl na jejich podkladu zahájen, lze zcela nebo zčásti zvrátit podáním nové žaloby pro totéž, jestliže se po vydání původního meritorního rozhodnutí změny poměry, které byly podstatné pro rozhodnutí o výši dávky nebo splátky (tzv. *výhrada rebus sic stantibus*).

Zákonodárce se někdy dopouští nepatřičnosti tím, že ve zvláštní právní normě, která je důvodem pro přiznání dávky nebo splátky do budoucnosti, zároveň zopakuje, že dávku nebo splátku lze dodatečně změnit, jestliže se změnily poměry vedoucí k jejímu přiznání (např. § 923 odst. 1 obč. zák.). Takový postup není nutný, jakmile jsou podle zvláštní normy splněny předpoklady pro aplikaci § 163 o. s. ř., nastanou bez dalšího veškeré následky, které § 163 o. s. ř. předpokládá. Včetně práva dovolat se výhrady změny poměrů.

Procesní žaloby

Jedná se o žaloby, v nichž se žalobce prvotně nedomáhá práva, které by vyplývalo z nějaké hmotněprávní kauzy, ale rozřešení záležitosti, která je podstatná pro další postup soudu v jiném řízení. Tím mám na mysli například žalobu o vyloučení věci z výkonu rozhodnutí (z exekuce),⁴⁵¹ žalobu odporovou,⁴⁵² nebo incidenční spory ve smyslu § 159 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)⁴⁵³ a další. – Tento typ žalob lze nazvat **žalobami procesními**.

⁴⁵¹ Podle § 267 o. s. ř. právo k majetku, které nepřipouští výkon rozhodnutí, lze uplatnit vůči oprávněnému návrhem na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí v řízení podle třetí části tohoto zákona.

⁴⁵² Podle § 267a odst. 1 o. s. ř. návrhem podle třetí části je třeba uplatnit vůči věřiteli popření pravosti, výše, skupiny nebo pořadí některé z pohledávek přihlášených k rozvrhu výtěžku nebo jinak uspokojovaných při výkonu rozhodnutí tam, kde byl nařízen výkon rozhodnutí srážkami ze mzdy, příkázáním pohledávky nebo jiných práv anebo prodejem movitých věcí, správou nemovité věci, prodejem nemovitých věcí nebo postižením závodu. Nejde-li o věc patřící do pravomoci soudu (§ 7 odst. 1), rozhodne o pravosti nebo výši pohledávky příslušný správní nebo jiný orgán.

⁴⁵³ Podle § 159 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), incidenčními spory jsou:

- a) spory o pravost, výši nebo pořadí přihlášených pohledávek,
- b) spory o vyloučení věci, práva, pohledávky nebo jiné majetkové hodnoty z majetkové podstaty nebo o vydání výtěžku zpeněžení podle § 225 odst. 5,
- c) spory o vypořádání společného jmění dlužníka a jeho manžela,
- d) spory na základě odpůřící žaloby,
- e) spory o náhradu škody na majetkové podstatě vzniklé porušením povinností insolvenčním správcem,

Smyslem procesních žalob je, aby problém, který vznikl během hlavního řízení, které je svojí podstatou nesporné a jež prvotně směřuje k vyřešení něčeho jiného (např. vymožení plnění z exekučního titulu, k vyřešení úpadku) **byl vyřešen mimo procesní rámec hlavního řízení s tím, že hlavní řízení se následně přizpůsobí výsledku tohoto pobočného řízení.** Například podá-li třetí osoba žalobu o vyloučení věci z exekuce (nebo z výkonu soudního rozhodnutí),⁴⁵⁴ soud (exekutor) vyčká výsledku tohoto řízení. Jestliže je vylučovací (excindační) žaloba zamítnuta, věc, která měla být vyloučena, zrealizuje. Pokud naopak došlo k vyloučení věci, exekuce (soudní výkon) se ohledně ní zastaví [§ 268 odst. 1 písm. f) o. s. ř.].

Zvláštní následek procesní žaloby se projeví i v tom, že pobočné řízení se (jde-li o dokazování) uskuteční nikoliv v nesporném režimu hlavního řízení, ale zpravidla bude mít podstatu sporu. Takže účastníci (zejména ten, kdo podal návrh na zahájení pobočného řízení) mají břemeno tvrdit a prokazovat fakta ve svůj prospěch. Soud nezjišťuje rozhodné skutečnosti z moci úřední. To se týká i těch pobočných řízení, která sice nejsou od hlavního řízení zcela oddělena, ale probíhají v jeho rámci jako jakési svébytné „miniřízení“. Tak je tomu třeba u návrhu povinného na zastavení exekuce podle § 268 odst. 1 písm. g) nebo h) o. s. ř. (tzv. opoziční nebo impugnační spor), od novely občanského soudního řádu č. 139/2015 Sb. i u návrhu manžela povinného na částečné zastavení exekuce proto, že je exekučně postižen jeho výlučný majetek nebo že majetek ve společném jmění povinného a jeho manžela je postižen nad rámec přípustnosti stanovené hmotným právem (§ 262b o. s. ř., § 708 a násl. obč. zák.).⁴⁵⁵

Žaloby komplexní a žaloby výsekové

Převážná část žalob směřuje k definitivnímu vyřešení právní situace a z toho důvodu vytvářejí definitivní překážku věci pravomocně rozhodnuté. Mezi tyto **komplexní žaloby** patří jak žaloba o zaplacení dluhu na nájemném, tak třeba žaloba o určení vlastnictví k věci.

V souvislosti se zavedením ochrany nikoliv jen vlastnického práva, ale i práva faktické držby (§ 1003, § 1040 a násl. obč. zák.) zákonodárce vložil do občanského soudního řádu nová ustanovení § 176 a násl. o. s. ř., jež upravují řízení o žalobě z rušené držby. Žaloba o ochranu faktické rušené držby je **žalobou výsekovou**, protože soud se při jejím projednání zaměří pouze na zjištění poslední držby a jejího svémocného rušení (§ 178 o. s. ř.). Pro rozhodnutí o této žalobě tedy není podstatné,

- f) spory o platnost smluv, kterými došlo ke zpeněžení majetkové podstaty prodejem mimo dražbu,
- g) spory o určení, zda tu je či není právní vztah nebo právo týkající se majetku nebo závazků dlužníka, je-li na takovém určení naléhavý právní zájem,
- h) další spory, které zákon označí jako spory incidenční.

⁴⁵⁴ Viz § 267 o. s. ř., nebo § 68 odst. 4 ex. řádu.

⁴⁵⁵ V podrobnostech blíže např. na Svoboda, K. *Zastavení exekuce*. Praha: C. H. Beck, 2018, s. 46 a násl.

jestli žalovaný má k věci lepší (např. vlastnické) právo než žalobce. Jestliže žalobce takové lepší právo má (např. má za to, že věc vydržel a je to tedy on a nikoliv žalobce, kdo má vlastnické právo k ní), může tuto okolnost uplatnit až podáním další žaloby, která se opírá o ochranu jeho vlastnického práva. Až v tomto dodatečném a komplexním řízení se soud bude v úplnosti zabývat vztahy obou účastníků k věci a neomezí se jen na dílčí zjištění, jak je tomu u žaloby z rušené držby.⁴⁵⁶ Toto komplexní řízení však může a nemusí proběhnout. Záleží na tom, zda účastník, který ve výsekovém řízení neuspěl, podá návrh na zahájení komplexního řízení (např. žalobu na určení vlastnictví k nemovitosti za situace, kdy její držitel dosáhl ochrany v řízení podle § 176 a násl. o. s. ř.).

---

⁴⁵⁶ K žalobě z rušené držby viz např. Šuláková, M. Řízení o žalobách z rušené držby. *Rekodifikace a praxe*, č. 11, 2013, nebo Čuhelová, K. Žaloba z rušené držby, zamyšlení nad procesními problémy aplikační praxe. *Rekodifikace a praxe*, č. 6, 2015, nebo Svoboda, K. Žaloby na ochranu rušené držby. *Bulletin advokacie*, č. 5, 2013.